

מ.א. 2138886

סגן זוסמן אברהם ז"ל

בן מינה ויוסף

נולד בחדרה

ב-כ"ט בניסן תשי"ג , 14/4/1953

התגייס ב-4.8.1971

נפל בקרב

ב-כ"ב באייר תשל"ד , 14/5/1974

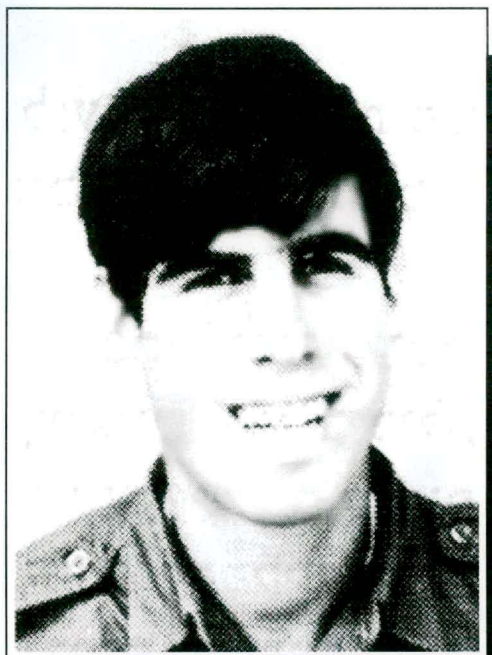
שרת בחטיבת גולני

יחידה: גדוד "הבוקעים הראשון" (51)

מקום נפילה: תל ענתר

באזור: רמת הגולן

נקבר בחדרה

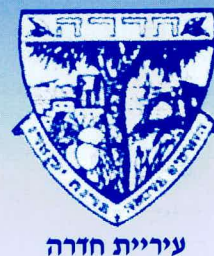
סגן זוסמן אברהם ז"ל
בן 21 בנפלו

קורות חיים

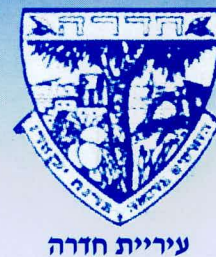
בן יוסף ומינה. נולד ביום כ"ט בניסן תשי"ג (14.4.1953) בחדרה. למד בבית-הספר היסודי 'אחד העם' ובבית-הספר התיכון שבחדרה. בהיותו דור חמישי בארץ חונך רמי מילדותו למסירות ולאהבת הארץ. הוא התעניין במיוחד במקצועות ההומנסטיים; הרבה לקרוא ספרים, ורבים מהם קרא פעמיים או שלוש. ממוריו למד לאהוב שירה, ספרות ומחזות, ובחדרו לא פסק הפטיפון מלהשמיע צליליו עד לשעות-הלילה המאוחרות. יומניו, ספריו ומחברותיו היו מלאים ציורים מינאטוריים שצייר, מדויקים להפליא ומלאי-הומור. רמי לא התמסר לענף-ספורט מיוחד, אך הרבה להצטרף לאביו בצעדות שונות וצבר מדליות רבות. המאמץ הפיסי היה לו לאתגר, שעליו התגבר בכוח רצונו העז ובכוח הסבילות שגילה. לפני גיוסו לצה"ל נהג לרוץ מדי-ערב יחד עם חברו קילומטרים-מספר כדי לשפר את כושרו-הגופני ולחזקו. הוא היה מעורה תמיד בחברה. רצינותו, רגישותו וחוש-הצדק שלו הפכוהו לבר-סמכא בעיני חבריו. הוא היה אהוד ואהוב על חבריו וחברותיו, וביתו היה להם מקום- מפגש.

רמי גויס לצה"ל באוגוסט 1971 והתנדב לחיל-הרגלים, בחטיבת גולני. בטירונות, בקורס המ"כים וכעבור זמן, בקורס הקצינים, ראה רמי את הדרישות הגופניות הקשות כאתגר ועמד בכל הדרישות ללא כל טענות. כבימי-נעוריו, כך גם בצבא, היה רגיש לשויון ולצדק. בעיותיהם הסוציאליות של חבריו-חייליו הטרידוהו לא מעט, ולא פעם אמר שיותר משהנו מפקד הוא מחנך ופסיכולוג. חייליו אהבוהו וכיבדוהו על שנהג בהם בחברות וברעות. הוא נהג להסביר ולהדריך באורך-רוח, ורבים ביקשו לשרת תחת פיקודו. כשפרצה מלחמת יום-הכיפורים, נשלח רמי עם טירוניו לתפקידי סבלות ושירותים בבסיס

אֲבִינוּ שְׁבַשְׁמִים
אֵל אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת לְכָל בָּשָׂר.
זָכֹר נָא אֶת הַנְּשָׁמוֹת הַזֵּכוֹת וְהַטְהוּרוֹת שֶׁל בָּנֵינוּ וּבְנוֹתֵינוּ
אֲשֶׁר הָעֵרוּ אֶת נַפְשָׁם לְמוֹת מוֹת גְּבוּרִים
בְּהַחלָצָם לְעוֹרֹת הָעָם וְהָאָרֶץ.
מִנְּשָׁרִים קָלוּ וּמֵאֲרִיּוֹת גָּבְרוּ
בְּמַלְחָמָתָם לְמַעַן שְׁחֻרּוֹר עַמָּם וּמוֹלַדְתָּם.
בְּעִלּוֹתָם עַל מִזְבֵּחַ תְּקוּמַת יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ קֹדֶשׁ
הִפְחוּ רוּחַ עֹז וּגְבוּרָה בְּכָל בֵּית-יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ קֹדֶשׁ
וַיִּתְעוֹרֶר לְקִרְאָת גְּאֻלָּתוֹ וּפְדוּת נַפְשׁוֹ.
יִזְכְּרֵם אֱלֹהֵינוּ לְטוֹבָה
עִם רַבּבוֹת אֱלֹפֵי קְדוּשֵׁי יִשְׂרָאֵל וּגְבוּרֵי מִימֵי עוֹלָם.
בְּצֻרֹר הַחַיִּים יִצְרֹר אֶת נַשְׁמָתָם
בְּגֶן-עֵדֶן תִּהְיֶה מְנוּחָתָם
וַיִּנּוּחוּ בְּשָׁלוֹם עַל מִשְׁכָּבָם
וַיַּעֲמְדוּ לְגוֹרְלָם לְקֶץ הַיָּמִין
אָמֵן

אֲבִינוּ שֶׁבַשְׁמַיִם
אֵל אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת לְכֹל בָּשָׂר.
זָכֹר נָא אֶת הַנְּשָׁמוֹת הַזֵּכוֹת וְהַטְּהוֹרוֹת שֶׁל בָּנֵינוּ וּבְנוֹתֵינוּ
אֲשֶׁר הָעֵרוּ אֶת נַפְשָׁם לְמוֹת מוֹת גְּבוּרִים
בְּהַחֲלָצָם לַעֲזֹרַת הָעָם וְהָאָרֶץ.
מִנְּשָׁרִים קָלוּ וּמֵאֲרִיּוֹת גִּבְרוּ
בְּמַלְחָמָתָם לְמַעַן שְׁחֻרֹר עַמָּם וּמוֹלִדְתָּם.
בְּעִלּוֹתָם עַל מִזְבַּח תְּקוּמַת יִשְׂרָאֵל בְּאָרֶץ קֹדֶשׁ
הִפְּחוּ רוּחַ עֹז וּגְבוּרָה בְּכָל בֵּית-יִשְׂרָאֵל בְּאָרֶץ קֹדֶשׁ
וַיִּתְּעוֹרֵר לְקִרְאָת גְּאֻלָּתוֹ וּפְדוּת נַפְשׁוֹ.
יִזְכְּרֵם אֱלֹהֵינוּ לְטוֹבָה
עִם רַב־בָּזוֹת אֱלֹפֵי קְדוּשֵׁי יִשְׂרָאֵל וּגְבוּרֵי מִימֵי עוֹלָם.
בְּצֻרֹר הַחַיִּים יִצְוֹר אֶת נִשְׁמָתָם
בְּגִן-עֵדֶן תִּהְיֶה מְנוּחָתָם
וַיִּנּוּחוּ בְּשָׁלוֹם עַל מִשְׁכַּבָּם
וַיַּעֲמְדוּ לְגוֹרְלָם לְקֶץ הַיָּמִין
אָמֵן

סגן זוסמן אברהם ז"ל

עורפי, אולם לאחר יומיים עזבם רמי ומיהר להצטרף לחבריו הלוחמים בחטיבה שפעלה ברמת-הגולן ובמובלעת. לאחר הקרב לכיבוש מוצב החרמון, שבו נטל רמי חלק בכוח שפרץ בכביש (אשר ממנו חזר בריא ושלם, אך מזועזע ומופנם), מונה למפקד-מחלקה באחד מגדודיה המובחרים של החטיבה. בביקוריו בבית היה רמי מאז-ומתמיד סגור למדי והוא לא הרבה לספר על לבטיו ועל מחשבותיו. גם עתה לא גילה את רגשותיו. אך מאורעות המלחמה והידיעות על נפילת כמה מבני-כיתתו השפיעו עליו מאוד, למרות שכלפי חוץ נראה שלו ואפילו אדיש, בנסותו לחסוך דאגה וחשש מבני משפחתו, הזעזוע של מלחמת יום-הכיפורים והמתח של מלחמת-ההתשה במובלעת באו לגילוי אף-ורק במכתביו לחבריו ולחברותיו, כאשר ההומור השחור משמש להם כיסוי וחיפוי. באותם מכתבים ובשירים שנמצאו במגירת שולחנו הצטייר רמי כבעל נפש רגישה ועדינה, כנער העורג לשלום, לשקט לשלוח לאחות-עמים. כושר הבחנתו, יכולת הביטוי שלו ותיאורי הטבע והנוף שלו שבו-לב ביופיים ובחדותם, מפליאים ובלתי-צפויים. את מלחמת-ההתשה עשה רמי בתל-ענתר, על גבולה של המובלעת הסורית. בחודש אפריל נפל חברו, סגן-מפקד-הפלוגה, ורמי מונה תחתיו.

ביום כ"ב באייר תשל"ד (14.5.1974) נפל רמי בקרב בתל-ענתר, מפגיעת פגז סורי, כשיצא לעמדת התצפית, והוא בן 21 שנים וחודש אחד. הובא למנוחת-עולמים בבית-העלמין הצבאי שבחדרה.

במכתב-תנחומים למשפחה השכולה כתב מפקד-היחידה: "בתקופת-האימון הקצרות אחרי המלחמה התבלט רמי ביכולתו האישית ובמקצועיותו וכן ביכולת לאמן ולפקד על אנשיו. לפיכך, החלטנו להטיל עליו תפקידי-ייצוג שונים מטעם החטיבה. על-אף הזמן הקצר ששירת אצלנו לא היססנו למנותו לתפקיד בכיר, ובמשך פרק-זמן קצר נוכחנו לדעת שלא טעינו - שכן, פרט ליכולת האישית ולידע המקצועי גילה רמי נכונות למלא כל תפקיד במסירות ובאחריות. המלה 'אחרי' היתה מוכרת לו היטב, שכן, כך הוביל את אנשיו בכל התרגילים ובכל הזדמנות אחרת. דרך זו, של 'אחרי', באה לגילוי גם באורח נפילתו, כאשר כל פקודיו נמצאו במקום-מבטחים והוא - היחיד בעמדת התצפית."

דברים לזכרו

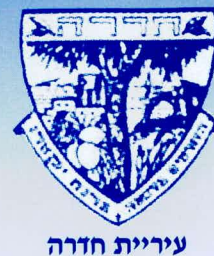
רמי היה ילד שקט ונוח, מעמיק, חושב ומרבה לקרוא. היתה בו נטיה להומניות, רגיש ומתחשב בזולת. רמי לא התלבט בתעלולים מיוחדים, אולם היה מעורב בחברה, אהוד ואהוב על חבריו ודעתו נתקבלה עליהם לרוב. היה לו ולחבריו מנהג - לפתוח כל חופשת קיץ בשבוע התפרקות ב"כרי דשא" לחופו של ים כנרת. משם היו חוזרים מלאי סיפורים וקנאה ב"היפס" חסרי הדאגה אשר חופשיים הם לעשות כל אשר בלבבם מבלי שיעיק עליהם עול השירות הצבאי הממושך.

רמי הרבה להצטרף לאביו בצעדות רבות אותן השלים ללא מאמץ נראה לעין וצבר לא מעט מדליות. לפני גיוסו לצבא הרבה לרוץ ביחד עם חברו במטרה להגיע לצבא בכושר גופני מעולה. גם התנזר מעישון סיגריות מאותה סיבה. לכל אורך תקופת שירותו הוא לא הניח לקשיים הגופניים ולמאמצים הפיזיים, ואלה היו רבים וקשים, לשברו ולהניאו מהדרך בה בחר. בבית הספר העדיף רמי את המקצועות ההומניים. אהב ספרות והצגות ותמיד היה מוכן, אפילו בחופשותיו הקצרות, לקפוץ עם חבריו לכל מקום כדי לחזות במחזה או הצגה. יומניו, מחברותיו וספריו מלאים היו בציורים מיניאטוריים מדויקים להפליא ומלא הומור, ולא פעם הביע את רצונו ללמוד ב"בצלאל" בתום שירותו.

בבית היה רמי מסוגר למדי ולא הירבה לספר על חוויותיו ולבטיו. חלפו יותר מחודשיים עד שסיפר להוריו על מהלך הקרב לכבוש מוצב החרמון. אולם במכתביו מהצבא לחבריו, חברותיו ולאחותו ובמספר שירים שנמצאו במגירתו לאחר נפילתו - התגלו נפשו וכושר ההבחנה והביטוי שלו בכל רגישותם, יופיים ועדינותם.

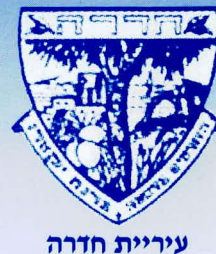
רמי עבר את הטירונות וקורס מכ"ם. אף שלא היה טיפוס שתלטן מטבעו הלך לקורס הקצינים אותו סיים באוגוסט 1973 וחזר בשמחה ל"גולני". רמי היה ער ורגיש לבעיותיהם האישיות והחברתיות של חייליו ולא פעם התבטא שיותר משהנו מפקד הנו מחנך ופסיכולוג. הוא עשה כמיטב יכולתו לעזור להם ונוהג היה בחייליו בשקט ובחברות דבר שהפכו אהוד ומקובל עליהם. עם פרוץ המלחמה נשלח רמי עם טירונו לתפקידי סבלות ושירותים, אך תוך יומיים עזבם והצטרף לחטיבה ברמת הגולן ובמובלעת. הוא לחם במובלעת ובקרב לכבוש מוצב החרמון ומיד לאחר מכן צורף לגדוד "הבוקעים הראשון" כמ"מ. מאורעות המלחמה ונוראותיה השפיעו עליו עמוקות עם כי כלפי חוץ נשאר שליו, בוטח ואפילו אדיש. את מלחמת ההתשה עד כמעט להפסקת האש עם הסורים עשה רמי בתל-ענתר. בחודש אפריל נפל הסמ"פ שלו ורמי מונה תחתיו. חודש לאחר מכן, ערב צאת הפלוגה לחופש, נפגע רמי מפגז סורי בהיותו בעמדת תצפית ונפל יחד עם סמל ממחלקתו.

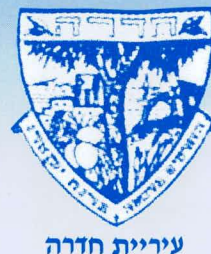
אֲבִינוּ שְׁבַשְׁמִים
אֵל אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת לְכָל בָּשָׂר.
זָכֹר נָא אֶת הַנְּשָׁמוֹת הַזֵּכוֹת וְהַטְהוּרוֹת שֶׁל בָּנֵינוּ וּבְנוֹתֵינוּ
אֲשֶׁר הָעֵרוּ אֶת נַפְשָׁם לְמוֹת מוֹת גְּבוּרִים
בְּהַחֲלָצָם לַעֲזֹרַת הָעָם וְהָאָרֶץ.
מִנְּשָׁרִים קָלוּ וּמֵאֲרִיוֹת גָּבְרוּ
בְּמַלְחֻמָּתָם לְמַעַן שְׁחֻרוֹר עַמָּם וּמוֹלַדְתָּם.
בְּעִלּוֹתָם עַל מִזְבֵּחַ תְּקוּמַת יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ קֹדֶשׁ
הִפְחוּ רוּחַ עֹז וּגְבוּרָה בְּכָל בֵּית-יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ קֹדֶשׁ
וַיַּתְעוֹרֵר לְקִרְאָת גְּאֻלָּתוֹ וּפְדוּת נַפְשׁוֹ.
יִזְכְּרוּ אֱלֹהֵינוּ לְטוֹבָה
עִם רַבּבוֹת אֱלֹפֵי קֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל וּגְבוּרֵיו מִיְמֵי עוֹלָם.
בְּצֻרוֹר הַחַיִּים יִצְוֹר אֶת נַשְׁמָתָם
בְּגֶן-עֵדֶן תִּהְיֶה מְנוּחָתָם
וַיְנוּחוּ בְּשָׁלוֹם עַל מִשְׁכָּבָם
וַיַּעֲמְדוּ לְגוֹרֵלָם לְקֶץ הַיָּמִין
אָמֵן

אֲבִינוּ שְׁבַשְׁמִים
אֵל אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת לְכָל בָּשָׂר.
זָכֹר נָא אֶת הַנִּשְׁמוֹת הַזֹּכוֹת וְהַטְהוּרוֹת שֶׁל בָּנֵינוּ וּבְנוֹתֵינוּ
אֲשֶׁר הָעִיר אֶת נַפְשָׁם לְמוֹת מוֹת גְּבוּרִים
בְּהַחֲלָצָם לְעֶזְרַת הָעַם וְהָאָרֶץ.
מִנְּשָׁרִים קָלוּ וּמֵאֲרִיּוֹת גָּבְרוּ
בְּמַלְחֻמָּתָם לְמַעַן שְׁחֲרוּר עַמָּם וּמוֹלַדְתָּם.
בְּעִלּוֹתָם עַל מִזְבֵּחַ תְּקוּמַת יִשְׂרָאֵל בְּאָרֶץ קֹדֶשׁ
הִפְּחוּ רוּחַ עֹז וּגְבוּרָה בְּכָל בֵּית-יִשְׂרָאֵל בְּאָרֶץ קֹדֶשׁ
וַיִּתְּעוּרָר לְקִרְאָת גְּאֻלָּתוֹ וּפְדוּת נַפְשׁוֹ.
יִזְכְּרוּ אֱלֹהֵינוּ לְטוֹבָה
עִם רַב־בָּזוֹת אֲלֵפֵי קְדוּשֵׁי יִשְׂרָאֵל וּגְבוּרֵי מִימֵי עוֹלָם.
בְּצֻרֹר הַחַיִּים יִצְרוּר אֶת נִשְׁמָתָם
בְּגִן-עֵדֶן תִּהְיֶה מְנוּחָתָם
וַיִּנּוּחוּ בְּשָׁלוֹם עַל מִשְׁכָּבָם
וַיַּעֲמְדוּ לְגוֹדֵלֶם לְקֶץ הַיָּמִין
אָמֵן

מפרי עטו של רמי

ח ש ו ב /רמי זוסמן

חשוב על הרגע.
חשוב על השנייה בה אתה לוחץ על ההדק.
חשוב על הכדור הטס, מפלח פלדה ובשר, ודבר אינו עומד כנגדו.
חשוב על אשה, ושלושה ילדים ללא אב.
חשוב על השנאה ועל האהבה.
ח ש ו ב.

"שיר זה כתבתי זמן מה לפני שירדנו לתעלה. המצב דווקא היה שקט, ולא היה מקום לחשוש מהתקלחות מחודשת של הקרבות, אבל כל אחד הכין את עצמו בליבו לאפשרות כזו. בשיר זה ניסיתי לבטא רגש מסויים שהתעורר בליבי נגד אדישות לגבי חיי אדם, אדם שהוא יריבך, ואתה בז לו רק מפני שמבחינה צבאית הוא נחות ממך. והרי אין לנו מגע אישי עם אלה בצד השני, אין אנו יודעים עליהם כלום, על חייהם ומשפחותיהם, ומה שעלול לקרות במידה ונהרוג אחד מהם. אדישות כזו לדעתי הוא גורם מסוכן ביותר. אני יודע שלא שירים הם הפתרון, ואיני יודע עדיין מהו הפתרון לכך, אולם ברגע בו יהיו חיי-אדם מן הצד השני חשובים לנו כחיי חברינו, יהיה זה הרגע המכריע בהשגת השלום".

... א. אדם יודע כשקיצו קרב יודע. ויש לו חשק לצעוק שידע כל העולם ויש לו חשק ליבול חרש בדממה חשוכה העיקר שהיה. שחשב. שחי - וכעת הוא נגמר.

ב. מותי לא בא לי לפתע ולא כאחד האדם ידעתי כי קרב רק לפעמים כשהייתי לבד בין המון אנשים ראיתי אותם השניים עומדים בחלל ומחכים - כן, אגש אליהם ורק הצעד הראשון יהיה מלווה במדקרת-הכאב. אחר כך אהיה שייך להם, ועולמם - שלי.

ג. היה שלום, עולם נחמד קטן מצאתי טוב ממך. פה שקט. פה פוגשים מכרים. מכאן אשקיף עליכם ואף פעם לא הייתי טוב מכם. סליחה לכולם. תודה ולהתראות, שלום..."

מדברי מפקד היחידה

"בתקופות-האימון הקצרות אחרי המלחמה התבלט רמי ביכולתו האישית ובמקצועיותו וכן ביכולת לאמן ולפקד על אנשיו. לפיכך, החלטנו להטיל עליו תפקידי-ייצוג שונים מטעם החטיבה. על-אף הזמן הקצר ששירת אצלנו לא היססנו למנותו לתפקיד בכיר, ובמשך פרק-זמן קצר נוכחנו לדעת שלא טעינו - שכן, פרט ליכולת האישית ולידע המקצועי גילה רמי נכונות למלא כל תפקיד במסירות ובאחריות. המלה 'אחרי' היתה מוכרת לו היטב, שכן, כך הוביל את אנשיו בכל התרגילים ובכל הזדמנות אחרת. דרך זו, של 'אחרי', באה לגילוי גם באורח נפילתו, כאשר כל פקודיו נמצאו במקום-מבטחים והוא - היחיד בעמדת התצפית."

אֲבִינוּ שְׂבַשְׁמִים
אֵל אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת לְכָל בָּשָׂר.
זָכַר נָא אֶת הַנְּשָׁמוֹת הַזֵּכוֹת וְהַטְּהוּרוֹת שֶׁל בָּנֵינוּ וּבְנוֹתֵינוּ
אֲשֶׁר הָעֵרוּ אֶת נַפְשָׁם לְמוֹת מוֹת גְּבוּרִים
בְּהַחֲלָצָם לַעֲזֹרַת הָעָם וְהָאָרֶץ.
מִנְּשָׁרִים קָלוּ וּמֵאֲרִיּוֹת גִּבְּרוּ
בְּמַלְחָמָתָם לְמַעַן שְׁחֲרוּר עַמָּם וּמוֹלַדְתָּם.
בְּעִלּוֹתָם עַל מִזְבַּח תְּקוּמַת יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ קָדְשׁוֹ
הִפְּחוּ רוּחַ עֹז וּגְבוּרָה בְּכָל בֵּית-יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ קָדְשׁוֹ
וַיַּתְעוֹרֵר לְקִרְאָת גְּאֻלָּתוֹ וּפְדוּת נַפְשׁוֹ.
יִזְכְּרֵם אֱלֹהֵינוּ לְטוֹבָה
עִם רַב־בָּזוֹת אֱלֹפֵי קְדוּשָׁי יִשְׂרָאֵל וּגְבוּרָיו מִיְמֵי עוֹלָם.
בְּצִוּוֹר הַחַיִּים יִצְוֹר אֶת נִשְׁמָתָם
בְּגֶן-עֵדֶן תִּהְיֶה מְנוּחָתָם
וַיִּנּוּחוּ בְּשָׁלוֹם עַל מִשְׁכָּבָם
וַיַּעֲמְדוּ לְגוֹרְלָם לְקֶץ הַיָּמִין
אָמֵן

YOUTUBE - סגן רמי זוסמן ז"ל - הכתבה בערוץ 10 - גם ב

1 message

Sandra&Yigal <sy.arbel@netvision.net.il>
To: יגאל ארבל <sy.arbel@netvision.net.il>

Tue, Oct 3, 2017 at 12:48 PM

הכתבה של ערוץ 10 - גם ב - youtube

להלן הקישור:

<https://www.youtube.com/watch?v=zYJEGP-Y6CA>

תודה לכולם על התגובות המרגשות והנוגעות ללב.

סנדרה.

From: Lior Davidovitch
Sent: Monday, October 2, 2017 10:25 PM
To: סנדרה ויגאל ארבל
Subject: Fwd: בכתבה ביוטיוב

קישור לכתבה:
<https://www.youtube.com/watch?v=zYJEGP-Y6CA>

----- Forwarded message -----

From: Sharon Prechner-Davidovitch <sharon.prechner@gmail.com>
Date: 2017-10-02 22:01 GMT+03:00
Subject: Fwd: בכתבה ביוטיוב
To: Lior Davidovitch <lior707@gmail.com>

----- Forwarded message -----

From: Sandra&Yigal <sy.arbel@netvision.net.il>
Date: Monday, October 2, 2017
Subject: בכתבה ביוטיוב
To: שרון פרנר <sharon.prechner@gmail.com>

היי,
כדי לתמוך במילות חיפוש חשבתי שהכיתוב יהיה:

בכותרת:
סגן רמי זוסמן ז"ל - החברים של רמי.

במלל:

במלאת 44 שנה למלחמת יום הכיפורים, כתבתו של מואב ורדי במסגרת חדשות ערוץ 10, ששודרה במוצאי יום כיפור תשע"ח.

הכתבה המצמררת מספרת על שישה מבני חדרה, חברים מאותה השכבה, שנהרגו בקרבות "מלחמת יום הכיפורים".

במרכז הכתבה מתוארת דמותו של סגן רמי זוסמן ז"ל, סגן מפקד פלוגה ג' בגדוד 51 בגולני, שנהרג בתל ענתר במובלעת הסורית ברמת הגולן.

נראה לכם??
אבא.

שירו של יוסף שריג ז"ל

מותי בא לי פתע

מותי בא לי פתע

כאחד האדם ידעתי כי קרוב,

ושבע הייתי

בתם, בעז, ובתפארת

בכחל, בירק

ובטעם המסתורין והדבש של היפה.

מותי בא לי פתע

ואינו זוכר אם ברעם האש

או בין קירות הפח הזועקים,

או שמא בלבן לבן הדומם לבסוף.

עכשיו

אני

איני זוכר.

שירו של רמי זוסמן ז"ל

א. אדם יודע שקצו קרב

יודע ויש לו חשק לצעוק שידע כל העולם

ויש לו חשק לבל חרש בדממה חשיכה

העיקר

שהיה, שחשב, שחי וכעת הוא נגמר.

ב. מותי לא בא לפתע

ולא כאחד האדם ידעתי כי קרב

רק לפעמים כשהייתי לבדי בין המון אנשים

ראיתי אותם השנים עומדים בחלל

ומחכים כן אגש אליהם

ורק הצעד הראשון יהיה מלווה במדקרת

הכאב

אחר כך אהיה שייך להם, ועולמם עולמי.

ג. היה שלום עולם נחמד.

מצאתי טוב ממך.

פה שקט. פה פוגשים מכרים.

פה נמצאים בלי לחיות ולהרגיש

מכאן אשקיף עליכם ואף פעם לא הייתי

טוב מכם.

סליחה לכלם. תודה ולהתראות. בהכנעה.

שלום.

מנ"י רחל אהרן-לוי מנ"י מנחם-משה-לוי
כ"ב 14 במאי 1974.

உலக டி. டி. டி.

[illegible]

ד. חלום זה בא לרמז
וזה בארץ האש וצאנו כ' דבר
הקשרים שלמים אב' בין האין אלפים
חלום אלוהים הענין חלומות האדם
ואתם - כן, וגם אלפים
ויקרא הקצור הכאן יחיה חלומות האדם
הכאן.
אלה הם כל אסיה שנים ארבע, וחלומות-אלה

מלחמה היא לא פוגע
ואין צורך להחזיר
אלו ב"ח קטנים הם האלוקים
אלו למעלה בלבד - רבן הוציאם חסד.

11258

ה'תש"ח

6/2/72

- צדקת אלהים היא צדקת אלהים.
 - צדקת אלהים היא צדקת אלהים.

פה לקח. כה כאלים חפצ'ם
 כה נח נאום בדי אהיה וזהו
 חכמה / אלף אלף אלף אלף
 טוב חפצ'ם
 פה חפצ'ם. חפצ'ם חפצ'ם חפצ'ם
 15/2 | 74

רמי בן 50

כתבתי בחיי אלפי מאמרים
חרזתי בוודאי מאות שירים
משהו שהרגשתי שאני חייב
למי ששנות מותו ארוכות מחייו

היינו יחד בתיכון ארבע שנים
קבוצה נחמדה של בנות ובנים
זהו בעצם כמעט כל הסיפור
עד שבאה עלינו מלחמת יום כיפור

צעירים בני עשרים מתנועות הנוער
כמילות השיר: יפי הבלורית והתואר
יצאו להלחם בשדה הקרבות
ממנו נותרו הרבה מדי מצבות

אני גאה לייצג חבורה ובני מחזור
שמידי שנה מתייצבת כדי לזכור
לתת תמיכה ולהראות אמפטיה
לגלות המון אהדה וסימפטיה

הרבה עבר עלינו בשלושה עשורים
הקמנו משפחות, הפכנו הורים
שלחנו ילדים לצבא ועוד נשלח
אך אותך תמיד לא נשכח

50 זה אמצע החיים ולא סיומת
זה גיל מכובד של החלפת קידומת
אנחנו נמשיך לזכור ולהזכיר
ותודה לאבא ולסנדרה להכיר

החיים נמשכים, כך אומרים
אך אנחנו שונים וגם זוכרים
הגעת היום לגיל יובל
מוקף בכולנו ובפרחים טובל

רמי

אני מסתכלת סביבי
על הפנים שאותי מקיפות
וחושבת על הפנים שחולפות.
הפנים שחורזות את פנינו,
שמאבינות את עצרותינו.
פנים של געגועים
לילות של דמעות
ימים של מחשבות ותהיות.

את היית בחיים
היית צכשיו בן חמישים.
בטח נשוי ואבא,
מי יודע, אולי או - 16 - 16 סבא...
אבל החיים לא תמיד נראים
כמו שאנחנו מתכננים ורוצים.
וכבר הרבה שנים ללא אנחנו באים,
מוקפים במשפחה והמון חברים
שמלווים אותנו ימים רבים.

מדי שנה, אני שמה לב, שמישהו אותנו צועק,
לצולע אחר, יש האומרים טוב יותר, צופר,
פועם את יקיריו
שהלכו לפניו.

ואם אני מקווה שבהגיע יומי
אפלוס אותך אחי, ואותך אחי.

רמי

30 שנה עברו ונראה כאילו הלילה הארוך הוא התרחש רק אתמול. אחרי האבדות הקשות שספגנו בתל-ענותר, סוף סוף הוחלט להחליפנו עם פלוגה ב', ואז הגיע הערב של החפיפה. קיבלנו די בשמחה את הסגל שבא לחפוף איתנו ויצאנו לעמדות. אתה וראובן לעמדת התצפית המרכזית,

אני, ויקטור ואנשים נוספים לעמדות הצדדיות ומשם עם תחילת ההפגזה לשפניות הסמוכות. מחוזק ועצמת ההפגזה נסתמה השפניה שלנו ומכשירי הקשר יכלו רק לקבל את קריאותינו, אך לא לענות ואת זה ידענו רק מאוחר יותר. ואז כשנגמרה ההפגזה, זחלנו החוצה, הגענו לבונקר המרכזי ושם שמענו שראובן ואתה נהרגתם. גם ממרחק של 30 שנה, אותו לילה ואותן שניות של הידיעה על מותכם, חוזרים אלי הרבה יותר מאשר פעם בשנה באזכרה שלך. תמיד, אבל תמיד ביום הזיכרון הכללי וביום כיפור, כאשר נשמעת הצפירה, אני עוצם את עיני וחוזר אליכם ואל הלילה ההוא. ובמשך השנה, כאשר אחד מילדי בא ושואל שאלה כזו, או אחרת בענייני טרור או מלחמות ולמה אנשים מתפוצצים, ולמה חיסלנו עוד מבוקש, שוב עולה וחוזר הזיכרון.

אני זוכר את הפעם הראשונה שבאנו לבקר את מינה ז"ל ואותך יוסי, עדיין בית הישן, את ההיסוס של לפני פתיחת הדלת ואת החוס בו התקבלנו. ואח"כ כמעט בכל חופשה מהצבא, בדרך מהצפון לנגב, תמיד ידעתי שיש מקום לעצור, להתרענן ופשוט להיות אתכם. ובהמשך-עבורי, משפחת זוסמן היא משפחה, הייתם אורחי הכבוד- במלוא המשמעות של המילה- בחתונתנו. וסו אישתי שבאה מקצה העולם- מאוסטרליה אל מציאות בה אנו מורגלים קצת יותר, של פיגועים, מלחמות וטרור, תמיד הרגישה אצלכם לא כמו אצל משפחה שכולה, אלא כחלק מעסקת החבילה בה קשרה את חייה אתי, עם הארץ הזו ועם משפחתי. החנוכיה שהענקתם לנו- יוסי, ביום חתונתנו, היא היא החנוכיה אותה אנחנו מדליקים במשך 22 השנים האחרונות, וארבעת ילדי יודעים שכמו שיש סבא וסבתא, כך יש גם דודה מינה ז"ל ודוד יוסי.

אני כותב את הדברים, יום אחרי שבני הבכור קיבל צו גיוס ראשון. מספר חודשים לאחר הוצאת ספרו של אביחי על פלוגה ג' בגדוד 51, מספר חודשים אחרי שנפגשנו בחרמון, יוצאי קורס המ"כים של החטיבה, לציין 30 שנה לקרב על החרמון. ובכל שטף האירועים, הזיכרונות והמועקות, שוב ושוב אני חוזר ומשנן לעצמי- שרק נהיה כולנו ראויים לקורבנכם הגדול, כי ברור לי שהזמן לא מקל, ולא מקהה את הכאב. ובכל זאת הזמן עובר, כולנו מתבגרים ורק אתם- רמי, ראובן וחברכם נשאתם בני 20-21 לנצח.

רמי, לא הכרנו זמן רב. אתה וקובי ונגר, הגעתם כקצינים לגדוד אחרי המלחמה וכך גם אנחנו, בוגרי קורס המ"כים, אבל כמ"כ שלך אי אפשר היה להתעלם מהשקט, מהדרך בה טיפלת בחיילים ובמלחמת ההתשה.

מההרגשה שאתה עושה את מה שצריך כי צריך לעשות ונמצא במקום בו צריך להיות מתוך שליחות.

באופן מאוד מוזר נפל בחלקי להנציח אותך בכמה תמונות, בכולן ניתן לראות ולחוש את השקט שהקרנת סביבך.

תקוותי, תחינתי ובקשתי היחידה, שכל עוד ישנו זיק של סיכוי לשלום כזה או אחר, עלינו החיים להמשיך ולטפח את התקווה הזו עבורנו, עבור הדורות הבאים ובעיקר עבורכם ולכבודכם.

בועז ספיר- קיבוץ שדה בוקר

08-6560253

היום

יום ב', 1 באייר תשנ"ו, 22.4.96

דמי

באותו בוקר, שבו יגיעו מאוחר יותר המודיעים, היה יוסי זוסמן, אביו של רמי, לפתע שקט ורגוע. ברדיו היו דיווחים קשים על אסון ילדי מעלות, משהו באוויר כאילו אמר לו, אל תחשוש לרמי, הנה לך הפוגה, הטרגדיה של היום כבר קרתה. מצב רוחו היה טוב, קודם שיצא לעבודה הוא חשב לצאת לסיבוב קניות. יוסי צעד בשביל היורד מן הבית, ואז כשהשקיף אל הרחוב קלט בעיניו את האנשים היוצאים מן המונית. הוא לא חיכה להם, הוא מיד ידע. הוא הסתובב על עקבותיו, חזר לאחור, "מינה, רמי שלנו מת"

עמ' 56

אביחי בקר על חבר ילדותו שנהרג בתל ענת, ב'1974

האם אתה מלאך?

רמי זוסמן, בן 21, נהרג ב־14 במאי '74 בתל ענתר. הוא היה סמ"פ ג' בגדוד 51, וחבר הילדות הכי טוב של אביחי בקר. כל השנים, מאז שנהרג, המשיכה אמו, מינה, לכתוב לו מכתבים. גם כשחלתה בסרטן שממנו לא החלימה. "בכל השירים אתם שם למעלה כולכם מלאכים", היא כתבה, "רמי, בכיתי וקראתי לך, אבל לא שמעת. לא יודעת האם זה בגלל שהשמיים כל כך רחוקים או האדמה אטומה"

מאת אביחי בקר

רמי יקר שלי, רק דבר אחד אני מבקשת, אם אפשר לחזור לאחור לאותם ימים שלפני. הרגש מבקש וההגיון מתעקש והימים הולכים קדימה והמרחק בינינו מתקצר. אני מרגישה שאני קרובה. הולכת וקרבה יותר מתמיד, אך לא ברור אם אוכל להיות קרובה אליך בכלל. האם אתה מלאך? האם האם האם? (יולי '87)

מרוכ געגועים אליו, החלה מינה לכתוב לבנה שמת מזמן. רמי זוסמן, בן 21, נהרג ביום שלישי 14 במאי '74 בתל ענתר. הוא היה סמ"פ ג' בגדוד 51. הוא היה חבר הילדות הכי טוב שלי. גדלנו יחד בחדרה ממש מגיל אפס.

מאז שמת, לא יעצתי יותר לאיש, מטוב ועד רע, אם ללכת לקרבי או לא. רמי בחר בגולני הרבה בגלל עבודת חריש יסודית שאני עשיתי. "כדאי לך לבוא לחטיבה", חזרתי ואמרתי לו. "יש המון אתגרים, זה יכול להיות נחמד אם נשרת יחד". לתומנו חשבנו שצבא הוא מין המשך לסטנדה ולבלורות ששיחקנו בחצר, בצל עץ האקליפטוס. מי תאר אז לעצמו שזה עלול להסתיים ברע.

יוסי, אבא של רמי, נטרף מדאגה מאז שרמי עלה למובלעת. בחדשות רווח שוב ושוב על הפגזות בלתי פוסקות של הסורים. חורש קורם-לכן נהרג הסמ"פ הקורם. "אי אפשר להוציא את הראש אפילו לרגע, אבא. זה איום ונורא מה שקורה שם", פלט רמי משפט קצר במהלך חופשת השבת, כשמינה יצאה לרגע את החדר. היו לו ליוסי הרבה סיבות להיות פקעת של עצבים. אלא שבאותו בוקר, שבמהלכו באו אחרייך המוריעים, נעשה יוסי לפתע שקט ורגוע. ברדיו היו הדיווחים הקשים מרצח ילדי מעלות. משהו באוויר כאילו אמר לו, אל תחשוש לרמי, הנה לך הפוגה, הטרגדיה של היום כבר קרתה.

מצב רוחו היה טוב. לפני שיצא לעבודה חשב לצאת לסיבוב קניות. יוסי צעד בשביל היורד מן הבית ואז, כשהשקיף אל הרחוב, קלט בעיניו את האנשים היוצאים מן המונית. הוא לא חיכה להם. הוא מיד ידע. הוא הסתובב על עקבותיו, חזר לאחור. "מינה, רמי שלנו מת".

רמי שלנו, היום לפני 15 שנים עזבת אותי אבל כל הזמן אתה איתנו במחשבותי הרבות מפסיקות. אתה אצלי בכל הדמויות, ילד קטן וחכם, ילד קטן עם חיוך בעיניים, ילד קטן מדחוק את ידי, ילד טוב ילד קטן. (כ"ב אייר, '89).

את הטרמפיאדה ההיא בצומת גהה, שני נהרסה, מורדי בן דור, ירדו בנפש של רמי, ישכת. הוא היה שם, בדרך לבסיס. לידו המייל מגולני. "מאיוה גדוד אתה?", חקר מווי "51", ענה החייל. "תגיד, אתה מכיר אצלם קרמי זוסמן?". "אתמול הוא נהרג", חתכה התשובה.

22 שנים חלפו. נערים נהפכו לאבות. זכרונות שלאט לאט מתערפלים, אבל יש כאן שלעולם לא. "מה שלא נותן לי מנוחה", מווי מהרהר לאחור, "זה שהסרט האחרון שרמי ראה 'הרולד ומור'. נסענו לתל אביב, נדמה לי לקולן גת', והסרט היה חתיכת דיכאון שפשוט לא הגי' לו. אחרייך, כל הדרך לחרדה דיברנו על המו' באותה תקופה המון שיחות התחילו ונגמרו בנו' הזה".

הנרי קיסינג'ר דילג אז בין דמשק לירושלם בנסיון לגשר בין הצדדים ולהביא להסכם הפרו כשהמשא ומתן התקדם, חרלה האש בחזו' כשנתקעו המגעים המדיניים, מלחמת ההתגברת. תל ענתר, המוצב הכי קירמי של צה"ל כהסורים, הופגז ללא הרף. העמדות קרסו, השוח התמלאו בעפר, מדינת ישראל כבר מזמן חזו' לשיגרה נעימה, אבל פה, בתוך המחפורת, במרו' קיומי של שנות אור, נמשכו עדיין קרבות כבד' אפילו ביתר שאת.

כאן, מלחמת יום הכיפורים לא נפסקה. בפלוג' ג' גדוד 51 הרגישו שהם זורקים לגורלם, מנותק' בקצה העולם, ולאף אחד לא באמת איכפת מה' הכדיחות המקבריות עסקו תמיד בשאלה מה יקר' את מה, בשורת ההסדר או עוד הלוויה.

פלוגה ג' שרדה את קרבות החרמון עם עשר' הרוגים ופצועים. "העיניים של המדינה", בני מי' היה אחד הרובאים שלה. במלחמת יום הכיפור' נפלו המ"פ יגאל פסו והסמ"פ יוסי גרוס. 7

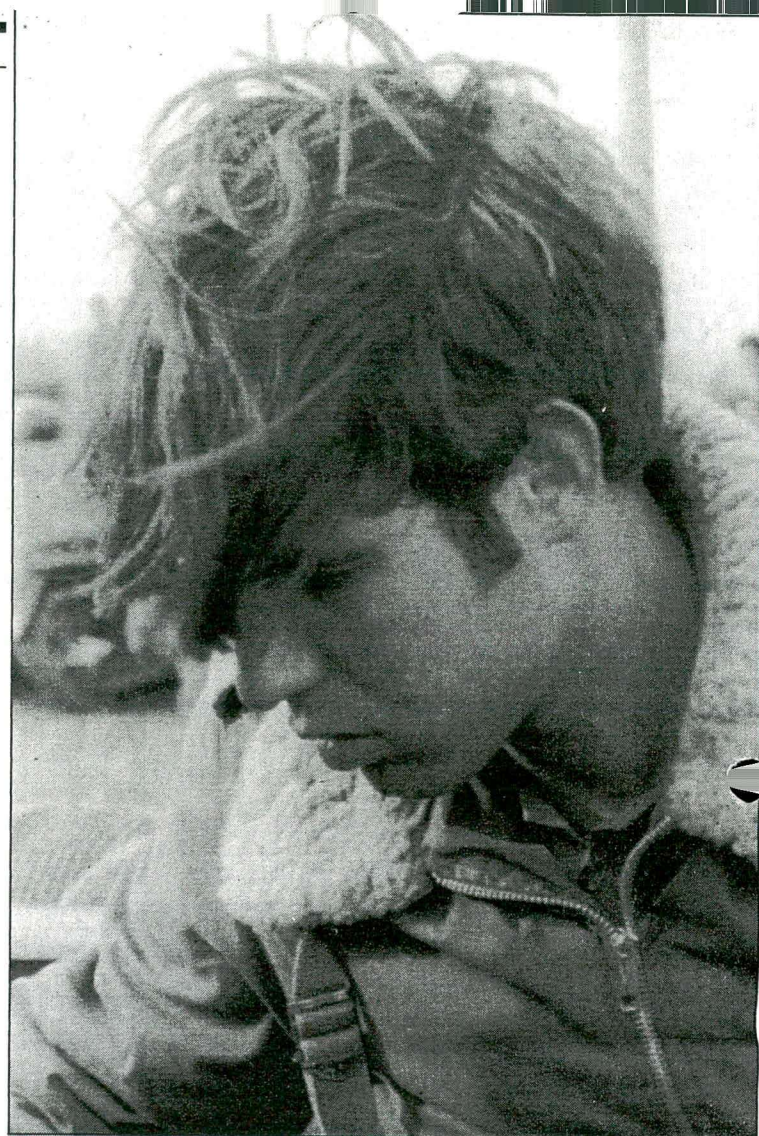

רמי בילדותו, עם גורי מהאלבום המשפחתי

העמדה בתל ענתו. כאן נהרגו רמי וזוסמן וראובן בריינברג

רמי וזוסמן ז"ל. לחברתו כתב: "אדם יודע שקיצו קרב ויש לו חשק לצעוק"

שחלפה מאז, אינתיפאדה, לבנון, מהפחד הזה אני משוחרר. אין לי אותו. יותר אני לא מתעורר במחשבות למה חס וחלילה רמי עוד צפוי". מינה המשיכה להתייטר כל השנים. מאנה להתנחם. אמא שלי היתה הנפש הקרובה לה. "במשך השנים היא איבדה את רצונה לחיות. רגע אחד רמי לא יצא מהמחשבות שלה. היא היתה צועקת מתוך היסטריה, 'רמי, רמי, רמי', וזכרונות היא העלתה רק לעתים רחוקות, בעיקר אחרי שהשמיעו ברדיו איזה שיר שהוא אהב במיוחד. מינה אכלה את עצמה. נהגה לעמוד במרפסת, צופה על בית הקברות, אומרת 'רמי רמי רמי'". שנים ארוכות זה נמשך, אבל בהדרגה החלה מינה להתאושש, לאטילאט. לפתע שוב צחקה, חזרה להסתגר, הסכימה להשתתף בשמחות. כולנו קיוונו שהיא חזרה לעצמה. אבל התחיה היתה צערה לאחריר. היא הוכתה שנית. פרצה המחלה, תוצאה וראית של שנות ייסורים וסבל שאין כמותו.

רמי יקר שלי, היום אתה בן 37. בן עשרים ואחת (וחדש) נפרדת מאיתנו ומאז כאב ארוך בלי סוף. אני רוצה לכתוב לך המון. לא, זה לא שגעון, זה כאמת באמת רצון. רציתי שתדע שאני חולה במחלה איומה. לא יודעת למה, אבל רציתי שתדע. רציתי שתבוא לעזרה - לאבא, לסנדרה ואולי קצת גם לי. אבל כנראה שזה לא כל כך פשוט לבוא לעזרה משם... אבל אני רציתי... נכיתי וקראתי לך, אבל אתה לא שמעת. לא יודעת האם זה בגלל שהשמיים כל כך רחוקים או האדמה אטומה. קשה לי לדעת בדיוק מה, אבל רציתי שבאמת תדע הכל. שלך, אוהבת, אמא (14.4.90)

חמישה חודשים אחרי שכתבה את הדברים הלאה, מינה נפטרה. העצב אין לו סוף. מאז, כימי וזכרון לרמי, אנו פוקדים בבית הקברות הישן בחדרה את שתי המצבות. בחלקה לידו טמונים גם גדי נבדה, היים דיטר, עמוס אהרונזון, קובי שמרלר, ציון אלקובי, קובי קונשטוק, בן ציון ניסנבוים, אליקים קיפר, אבי פיקרש, רועי מילנר, אריה פורטנו, תובל גבירצמן, יוסי אליאל, ליאון גולדנברג, אמיר אוזיראלי, רוני פיפנו. את כולם אני זוכר כילדים צוהלים. איך אני חמקתי מהשורה כל שנה מחדש בהישמע הצפירה, אני שב ותוהה.

בשבילו בלתי נמנע. קיצו היה ידוע לו מראש. ומה יכולנו כבר לעשות גם לו ידענו מה שהתחולל בו. לומר לו "רמי, תישאר!" הוא היה צוחק עלינו. אם יכולה היתה לצאת בת קול ולעצור רק מהלך אחד בתולדות חי, הנה הרגע.

כשהיינו ילדים, חדרה היתה עדיין מושבה. "בירת השומרון". ההורים היו חברים ואנחנו בעקבותיהם, תמיד צמודים. סנדרה ורמי, אני ושרית. מרוב שהיינו יחד חשבו שאנחנו מאותה משפחה. היינו בגנון הדסה, בבית ספר אחד העם, במכבי.

היתה לנו סוכת סתרים, מגרש מטר על מטר שהפכנו בדמיונו לאיטיריון. שיחקנו "הנדיז"אפ". התחבנו על הגג. התמוגגנו מהאנציקולפדיה "תרבות". ערכנו לעצמנו מבחני בקיאות באיליאס ובאודיסאה. ראינו סרטים בקולנוע "חוף". גרעינים קנינו אצל רחמים. ב"חרמון" ליקקנו גלידה. מינה סיפרה לנו על זיתניוק וכיכרה אותנו ברוגאלך. יוסי לקח אותנו לצעדות ובשבתות לים. יחד הלכנו ל"קבר השיח" לקטוף גרסיים, אז עוד היה מותר.

"ילדי חדרה / או / ידוע לכולם / כי בעלדינו / או / לא יתקיים עולם", כך שרנו גאים. בשבילנו, השמיים היו הגבול.

בכל השירים אתם שם למעלה כולכם מלאכים, האם נכונות מלות השירים? האם אתם כאמת מלאכים? לו יכולתי רק למעלה לעוף רק פעם, רק אחת, ולראות אותך בין אותם מלאכים. לגעת מרחוק, לראות מרחוק. רמי, האם אתה כאמת מלאך? (מא' 86)

הוא אהב את ג'ורג' בסט, את הביטלס, את ג'ים מוריסון ואת הכלב גורי. הוא קרא המון, תפס גלים והצטיין בפינג פונג, כשרון שירש מהאבא, רב אמן בתחום זה. רמי היה עלם חמודות. בעיני אפילו יפה תואר, רק מה, קצת היפווכונדר. תמיד התבדחנו על חשבוננו.

"כששואלים אותי כמה ילדים יש לי", אומר לי יוסי, "אני אומר שניים. אחד מהם אמנם נהרג, אבל העובדה שהוא איננו, שהוא נעצר באיזה גיל, בשום אופן אינה סיבה לחמוק אותו. להגיד את האמת, באיזשהו מקום יש אצלי מין שלוות נפש כזו שלרמי כבר לא יכול לקרות שום דבר רע. הוא מאחורי זה. כל דיווח על הרוגים בתקופה הארוכה

ושתה ושתה, רברים איומים נשפכו ממנו או, הכל סבב סביב המוות. מעולם הם לא ראו אותו כזה. רמי שיר מצוקה ומשבר. הידידים נבהלו והחליטו לא להפסיק לכתוב לו. "מוכרחים לעזור לרמי", הם התחייבו לעצמם.

ביום ראשון הוא עלה למובלעת כאילו כלום לא ארע. מגוהץ, מצוחצח, חיוך על הפנים. אם יש גבורה אמיתית היא מגולמת בלוחמים כמוהו שהשכימו בבוקר בבית חם ובטוח, וחזרו אל ההפגזות בלי להסס. כערוץ של קיסינג'ר לא חלה שום התקרמות. להפך. תל ענתו ספג מנות אש שגימרו את כל מה שהתרחש בו עד אז.

כעבור יומיים באה פלוגה טריה להחליף את המותשים. שעה אחת בלבד הפרידה בינם לסוף הבלחה. "כולנו היינו שם בחדרה, רק שניגוד לנו, רמי ידע גם להביע את ההרגשה. הוא כתב יפה. היתה לו נפש פיוטית, הוא היה כולו נשמה", משחזר בזעזע ספיר, שהיה אז מ"כ בפלוגה. איך זה קרה בדיוק יוסי לא רצה לדעת. ומה זה חשוב. ברור שעל תל ענתו שוב ירד מטח קטלני. אחד הפגזים נחת ישירות על העמדה הרעועה שבה תפסו מחסה רמי והסמל שלו, ראובן בריינברג. הם רוסקו ללא הכר. בין החפצים שהותיר רמי נמצאה הקינה שחיבר על עצמו. "בועז ועמרם", הוא כתב, "הנה אני מצטרף". שבועיים בלבד אחרייך נחתם ב'נבה ההסכם להפסקת האש בין סוריה וישראל. לרמי זה כבר לא שינה כלום.

אדם יודע שקיצו קרב ויש לו חשק לצעוק שידע כל העולם ויש לו חשק ליבול חרש בדממה חשוכה העיקר שהיה. שחשב. שחי - וכעת הוא נגמר. מותי לא בא לי פתע ולא כאחר האדם ידעתי כי קרב, רק לפעמים כשהייתי לבד בין אנשים ראיתי אותם השניים עומדים בחלל ומחכים. כן, אגש אליהם ורק הצעד הראשון יהיה מלונה במדקרת כאב. אחר כך אהיה שייך להם ועולמם - שלי. היה שלום עולם נחמד קטן מצאתי טוב ממך. פה שקט, פה פוגשים מכרים. פה נמצאים בלי לחיות ולהרגיש. סליחה לכולם. תודה ולהתראות. בהכנעה. שלום. (16.2.74)

אני קורא את רמי אחרי כל השנים האלה, ושוב מבין שלמעשה, בתום קרב החרמון הוא החל את הספירה לאחור. הוא ראה בהיר, צלול. המוות היה

בקלות הצליחו הנותרים לאסוף את עצמם. מהפלוגה המהוללת אך המוכה נותרה בעצם מחלקה, וכדי להשלים את התקנים היא תוגברה בכוחות רעננים. אז הגיע אליה גם רמי. אף הוא חווה את החרמון, את התהילה והקטל, אם כי במסגרת יחידה אחרת של גולני. כשירד מהחרמון בדק את עצמו לוודא שזה באמת הוא.

חופשה הראשונה אחרי המלחמה הוא היה מוכה. ארבעה בני מחזור מחררה היו בין החללים: ירון גרוניך, עמי קהת, עמרם דהאן ובוועז פרידמן. אבל אי אפשר היה לשקוע באבל. צריך היה לחזור לקו למרות שהנפש היתה מסויטת. במכתב לסוגיה, חברתו, הוא שיתף אותה בחלום ביעותים שתקף אותו.

למסיבת פורים אצל דורית הופעתי מחופש במדים. כאתי ועלי חגור אבק ונשק. אבל לפני זה הלכתי להורים של בועז ועמרם וביקשתי מהם רשות להשתתף במסיבה. אחר כך תליתי את התמונות של בועז ועמרם במסגרת שחורה על החזה וככה נכנסתי. בפנים כולם היו דוקרים שמחים ושירים וכשהם ראו אותי פתאום נהיה שקט נוראי, כולם הפסיקו הכל, הבנות התחילו לבכות ובוז נגמר החלום. (8.3.74)

רמי ביקר אצל מורדי, כשיוסי צילצל ואמר שהוריו נהרגו כי שמחה טאו, הסמ"פ, נהרג בהפגזה ואיתו מרצה אורח, פרופסור יוסף האפרתי, שבא לספר לחיילים על שירות טרנינגובסקי. "עכשיו כנראה תור", אמר רמי. הוא נפרד ממורדי וחזר לכתישה בתל ענתו. הוא תפס את מקום הסמ"פ המת. ההרעשות על המוצב לא פסקו. רמי תיפקד מעל ומעבר, רק סוגיה ידעה מהמכתבים שהוא לא יכול יותר.

הייתי קצת שמח לראות קצת מכתב ממך לפני שאני מתחיל לבכות. הכל פה קשה מפחד ומאיים ואני כבר עייף מלשקר לאבא, אמא, אחות חברים שאני קרוב פה, לא רחוק, ושחם אצלנו ובכלל לא מסוכן. אין לי חשק יותר להתעסק עם בני אדם, אני זקוק למנוחה. אנא, הביאי לי קצת שקט. (20.4.74)

המסיבה האחרונה שבה השתתף נערכה אצל אפרת אריכא. "אני מוכרה להשתכר", הוא מסר הצהרת כוונות כבר בתחילת הערב. הוא שתה

„אסע להולנד לראות את השיר של אבא“

אסף, חבר להקת „איפה הילד“, בנו של
יוסף שריג: „כל דבר שקשור באבא
שלי מאוד נוגע בי“

תצלום: מירי דודוביץ

אסף שריג. „זה מרגש אותי מאוד“

אסף שריג (30) מלהקת „איפה הילד“, בנו של יוסף שריג, היה בן חמש כשאביו נהרג במלחמה. „שמעתי בעבר מדודתי על השיר של אבא שהתגלגל להולנד“, הוא אומר, „אבל לא זכרתי את כל הפרטים. עכשיו זה מרגש אותי מאוד לשמוע את הסיפור המלא. נפלאות דרכי הגורל.“

כל דבר שקשור לאבא שלי מאוד נוגע בי ומעורר בי רגשות חזקים. במשך כל השנים חרגתי קשר חזק ליצירה שלו, במיוחד למילים שכתב, יש לו שירים מאוד מעניינים, נורבס-גאונס-מצמרר עוסקים במות. חוץ כאילו הוא בתם את מותו. נתקלתי הראשון של איפה הילד זמירי וזלחתי שיר שלו – „כנפיים“, אינך שומע, שהוא כתב שנה וחצי לפני שנחגג.

„באביב אני נוטע לאירופה לתקופה ארוכה, ואני מתכוון להגיע לעיר הזאת בהולנד ולראות כמו עיניי את חשיר של אבא, הכתוב על הקיר, בדרך לבית הקברות.“

■ מאיה בהיר

כך שלא תוכה להגיע לשם ולראות את שירו של בנה על קיר של בית הרחוק כל-כך מכאן. בפרוש השנה 25' לנפילת יוסף נפרדנו גם מאמא, שנפשה נצרכה אל מותה מגעגועים לבן שאבד לה.“

ני סיפרתי על גילגולו המופלא של השיר משבטל לעיר בהולנד. הסיפור הזה עורר אצל כל החברים התרגשות גדולה מאוד. „מאחר יותר כתבה אורן בעלון הקיבוץ: „אמא, ניתק הדיבור מפיה, בכתה בכי גדול על“

וקוק ראו בכך סיבה נוספת לעטר את הקיר בשיר שעוסק במות.

את המסתורין פזורה עליהו דישטניק, אשתו של הפרופסור הישראלי שפגש קוק במסערה. דישטניק היא עורכת תוכניות דוקומנטריות ומוסיקליות ברשת ב'. לאחר המפגש עם בני הווג ההולנדים מיהרה לבצע תחקיר מקיף על יוסף שריג. היא תירגמה לאנגלית את החומר מ„גווילי אש“, הוסיפה רקע על המשפחה ועל קיבוץ בית'השיטה, וסיפרה גם על השירים והלחנים של שריג.

במוצאי יום הכיפורים האחרון, במלאת 25 שנה למותו של שריג, מסרה לווג ההולנדי את החומר שהיה ברשותה. פרופ' למברכט קוק כל-כך התרשם מהסיפור, עד שטרם והקים באינטרנט אתר מיוחד, המגולל את סיפור חייו של שריג.

תקוה שריג, אמו של יוסף, הספיקה לשמוע על שירו של בנה, המתנוסס על קיר בית בהולנד, חורשיים לפני שנפטרה. חבר קיבוץ דגניה א', שביקר בהולנד ונתקל בשיר, סיפר על כך לאי חותו של שריג, רות אורן, ואף שלח לה תמונה.

„כשמעתי את זה לראשונה, נדהמתי“, מס' פרת אורן. „החלטתי לשמור על זה בסוד, ולס' פר על כך רק באזכרה הבאה של יוסף. באוקי טוב שערב התאספנו כולנו בבית'הקברות וא

שהגיע לתושבי לידן. „היה בו משהו נקי, פשוט ואמיתי מאוד“, הוא אומר, „זה שבה אר תי מיד.“

תילי בון מספרת, שהיא ובעלה עברו על כמה יצירות עד שהגיעו לשיר בעברית. „למי ברבט, שירוע קצת עברית, קרא את השיר“, היא משחזרת. „כשהצלחנו לפענח אותו, ירענו שזה השיר שהיינו רוצים שיעטר את הקיר של“

נר. היו להם כמה סיבות לבחור בשיר של שריג, שבאופן מוזר השתלבו זו בזו. ראשית, עיסוקה המי יוחר של תילי בון, פתור לוגית במקצועה. „אני אמנם מתמקדת בתחום פחות מוכר בפתיולוגיה, שעוסק בבריקות רקמות ולא בניתוח גרופות, אבל המוות הוא נושא שמרתק אותי באופן אישי ומק' נועי. הבית ב'סימטה הי' רוקה' משמש למעשה מעבדה שלי, וחשבנו שהשיר של יוסף שריג, שעוסק במוות, הוא המת' אים לנו ביותר.“

לנימוק הזה הצטרפה העובדה המשונה, שהסימטה הירוקה מובילה בעצם לבית הקבר' לית העתיק ביותר בעיר, שנבנה בהוראתו של נפוליאון. עד אותה עת נהגו לקבור את המתים בכנסיות. נפוליאון הורה לשנות את המנהג הזה ולהקים בית קברות, ששימש בתחלה את מייחסי העיר. גם אימו של הצייר וינסנט ואן גוך קבורה שם. מסעות הלוויה היו עובדים בסימטה בדרך לבית הקברות, ובני הווג בון

תצלום: חיים אלגואה

השיר „מאזניים“ של יוסף שריג על הקיר ב„סימטה הירוקה“ בעיר לידן

„באזכרה האחרונה
ליוסף סיפרתי על
גלגולו של השיר“,
מספרת אחותו של
שריג. „זה עורר אצל
כולם התרגשות
גדולה“

מזה ארבע שנים שטובה נושאת בתיקה כתבה שפורסמה בעיתון "ידיעות אחרונות" על שיר עברי המעטר באותיות עבריות קיר של בית בעיר האוניברסיטה לידן אשר בהולנד. וכל זאת מתוך תקווה שנחזור ונבקר בליידן ונראה במו עינינו את השיר בעברית המעטר קיר בעיר הולנדית.

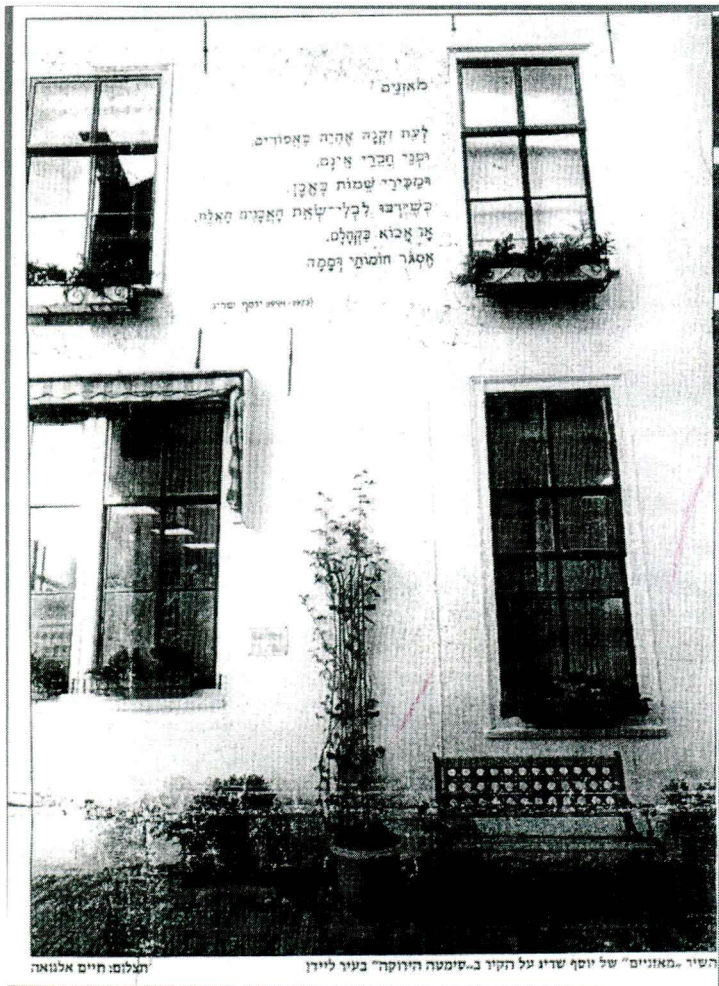
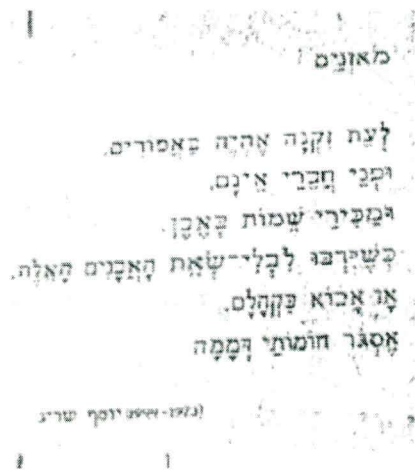
ואכן, בביקורנו בהולנד בספטמבר 2002 הראינו את הכתבה למארחינו ההולנדים ומיד הוסכם כי נבקר בליידן ונחפש את הבית עליו מודפס השיר בעברית.

והסיפור סביב שיר זה הוא כי ברחוב הנקרא "הסימטה הירוקה" ואשר מוביל את בית העלמין הישן של ליידין נמצאת מעבדה פתולוגית של זוג הולנדים אשר בקשו לציין את עיסוקם המיוחד ואת מיקומם בשיר שענינו המוות והוא שיעטר את קיר מעבדתם. פרופסור ישראלי, מכירם של הזוג, הציע להם את שירו העברי של המשורר יוסף שריג ז"ל. השיר נמצא מתאים בעיני הפתולוגים וללא היסוס הודפס בעברית ובאותיות רבתי ברורות וגדולות על קיר המעבדה הפונה אל הסימטה הירוקה.

יוסף שריג ז"ל, בן קבוץ בית השיטה, בנו של נחום שריד ממפקדי הפלמ"ח, נפל במלחמת יום הכיפורים ב 10/10/1973.

הגענו לליידן ולאחר בירור וצעדה די ארוכה הגענו אל הסימטה הירוקה ואל המעבדה שעל קירה מודפס שירו של יוסף שריג ז"ל אשר נקרא "מאזנים". ובעודנו עומדים משתוממים ומתפעלים מצירוף המקרים, סיפרה בתי סנדרה כי לאחר נפילת אחיה, בני, רמי ז"ל, היא עברה על החומר שבמגירת שולחנו ובין השאר מצאה מספר שירים בכתב ידו וביניהם שירו של יוסף שריג ז"ל שנקרא "מותי בא לי פתע" שנכתב ב 8/2/72 ושיר אחר של רמי ללא שם שנכתב ב 15/2/74 - ותוכנו שהאדם יודע שקצו קרב ומותו לא בא לפתע

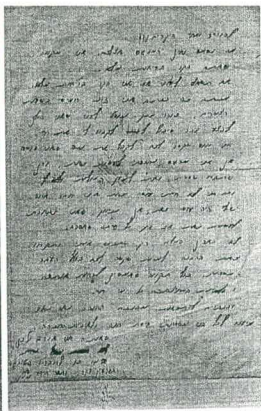
רמי נפל בתל ענתר במובלעת הסורית ברמת הגולן ביום 14 במאי 1974.

למטה:
ג'ינה חכמון
(משמאל: ציון
ד"ל, נחמלה;
המכתב)
"כאילו שהוא
החליט לנחם
אותנו מראש"

אותו עוד פעם ועוד פעם.
בהתחלה קראתי יותר
מחר, אחרי כן לאט בגלל
הראייה שנחלשה. אבל אני
מוכרח לקרוא את המי
לים כי זה כאילו שציון
מבכר אותי במכתב הזה.
היא אומרת שרק דבר
אחר הניע את ציון להיפרד
מהם במכתב: אחריות
לאחיו הקטנים. "בגלל כל הצרות בעלי ואני
נהיינו חולים", היא מספרת, "אחרי שהבן הבכור
התחתן ציון היה אחראי על האחים שלו. היה
מאוד רואג להם, מקריש להם, שואל על השיעור
רים. דאג להם כמו אבא. כשהוא לי את המכתב
ידעתי שזה מה שהוא ראה מול העיניים שלו: את
האחים שלו ומה יהיה איתם ואיתנו אם נצטרך
לשבת עוד פעם שבעה.

"תקראי", היא מושיטה לי שוב את המכתב,
"תראי איך הוא לא פחד על החיים שלו. זה ברור.
הוא חשב על החיים של כולנו ומה יהיה כשהוא
לא יהיה. זו הבקשה האחרונה שלו, שנבין אותו.
כאילו החליט לנחם אותנו מראש."

בהתחלה, היא אומרת, היה לה כעס בלב.
"בטח שכעסתי בהתחלה. למה הוא היה צריך
להיות קרוב? יכול היה להיות קרוב לבית עם
מה שקרה לנו במשפחה. אבל הוא התעקש
להתגרש. אבל במשך הזמן הכנתי. על מה
אני אכעס? על מי? אני ובעלי לימדנו את היל
דים שלנו לתת וכל הזמן גידלנו אותם על
מדינה ומדינה ומדינה, אז על עצמי אני יכולה
לכעוס, לא על ציון. זה הגורל שלי והשלמתי
עם זה.

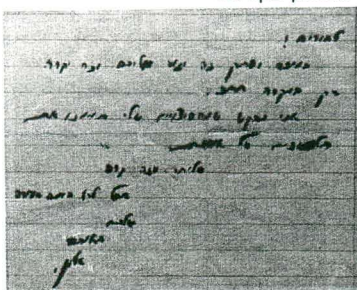
"להלואי שלאף ילד לא היה בשביל מה
לכתוב מכתב פרידה כזה, אבל אם זה כבר היה
צריך לקרות, אז זו המזכרת הכי חיה שאמא יכר
לה לקבל מהבן שלה. אין אמא שלא חושבת כל
הזמן מה עבר לילד שלה בראש לפני שהלך. לי
לפחות יש נייד. אני יודעת שהוא חשב עלינו."

"אישי וסודי"

מכתבים כמו זה של ציון הם כפי הנראה חלק
מהמציאות שלנו. מציאות שבה בחורים צעירים
נתקלים במוות בגיל צעיר, חיים לצידו, יודעים
שהוא עלול לפקוד אותם מחר, עוד שעה, עוד
דקה.

לאחרונה פורסם כי חיילים רבים המשרתים
בלבנון נושאים עימם "מכתבי פרידה". אין
ספק שבזמן הכתיבה הם מייחלים ליום שבו

שושנה לינצנברג
(נחמלה: אלון ד"ל, למטה:
המכתב). "הוא לא כתב
ברגע של סערת רגשות
אלא מתוך שיקול דעת"

שמש שברמת הגולן במלחמת יום הכיפורים. בין
החפצים שהובאו לבית הוריו, ברופן ארנקו, מצא
אחיו פתק קטן שקופל היטב ושעליו היה רשום
"אישי וסודי".

"להוריים, במידה ופתק זה יגיע אליכם, וזה
יקרה רק במקרה אחד, אני מבקש שבכספי
הפיצויים שלי תממנו את הלימודים של אסנת.
סליחה שזה קרה אבל לא היתה ברירה, שלכם
האובה, אלון."

אמו של אלון, שושנה לינצנברג, ניסתה לבי
רד בין חבריו את נסיבות כתיבת הפתק, אך ללא
הועיל. "המכתב הזה היה מאוד אישי", היא
אומרת, "ואין לי ספק שאלון לא כתב אותו ברגע
של סערת רגשות אלא מתוך שיקול דעת. עובד
דה, זה אותו כתב יד מוכר של אלון.

אחרי שנהרג מיי
לא הוריו את בקשתו
האחרונה ומימנו מכ
ספי הפיצויים את
לימודיה של חברתו
דאז, אסנת, בת למד
שפחה דלת אמצעים
שביקשה ללמוד באר
גיברסיטה. "זה בכלל
לא הפליא אותי
שהוא השאיר אחריו
בקשה כתובה",
אומרת שושנה. ◀

ציון חכמון ד"ל: "תדעו שעשיתי
את זה למען המולדת ואם אני
לא הייתי עושה זאת אז חבר
אחר שלי היה עושה זאת"

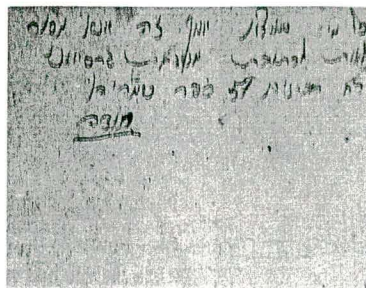
ג'ינה חכמון: "אין אחא שלא
חושבת כל הזמן מה עבר לילד
שלה בראש לפני שהלך. לי
לפחות יש נייד. אני יודעת
שהוא חשב עלינו"

אלון לינצנברג ד"ל: "במידה
ופתק זה יגיע אליכם, וזה יקרה
רק במקרה אחד, אני מבקש
שבכספי הפיצויים שלי תממנו
את הלימודים של אסנת"

שושנה לינצנברג: "הוא תמיד
דאג לזולת, לאנשים במצוקה.
לחיילים שלו שהיו להם
בעיות. זה היה אלון"

רמי זוסמן ד"ל: "היה שלום עולם נחמד קטן, מצאתי טוב מחך. פה שקט. פה פוגשים מכרים. פה נמצאים בלי לחיות ולהרגיש. סליחה לכולם"

יוסף זוסמן: "קשה לקרוא ולהתחיל לחשוב ולנתח מה עבר. לרמי בראש כשכתב את זה. בשבילי זה כאילו לחטט בפצע שבלאו הכי לא הגליד"

אסתר גרסיאני (למטה): יוסי דלי, משמאל: היומן. "כבר 24 שנה אני לא מפסיקה לחשוב מה הביא אותו לכתוב"

יו"ש חשש לטנקים

דרה, נהרגו במלחמת יום הכיפורים. "רמי ה' החמישי", אומר האב, "ואולי כתב את זה כי פחד. הוא לא ריבר איתנו על פחד", אומרת סו רה פרנקני, אחותו של רמי. "אולי כי היה לו ארצון לגונן עלינו. פעם אחת, כשחזר הבנו אחרי מלחמת יום כיפור, הוא סיפר שחבר ש נהרג. אני העזתי לשאול אם הוא ממש נה או שאולי נפצע, והוא ענה לי: "מה את חושש שזה כמו בסרטים?"

סנדרה היא שמצאה את המכתב שהותיר, ע לפני שאחיה נפל. "אני זוכרת שקצת לפני שה נהרג באתי לבית של ההורים שלי. זה היה מן אחרי לידת בתי, שנולדה ביום הראשון למל מו. אני לא יודעת למה, אבל משהו משך א לפתוח את המגירות של רמי ולעשות בהן מ וכך מצאתי את השיר הזה שהוא כתב". סנדרה הופתעה. "מעולם לא היו בינינו חות נפש, למרות שאני מבוגרת מרמי רק בש וחצי. אבל יש אנשים שקל להם יותר להתנ בכתב וככה גיליתי שאולי גם הוא היה מ אבל עד כמה שידוע לי היון חילים מסתוב היום עם מכתבי פרידה ושירי פרידה בכיסו כמו שהם מסרטים את עצמם בווידיאו. אני מ חזה שזה פחד. אבל איך אפשר לא לפחד?"

הפחד הזה, שחייל קרבי לא יכול להתנ ממנו, בא לידי ביטוי בפרק האחרון ביומנו ח של יוסי גרסיאני. יוסי, שריגור, נפל ב באוקטובר 1973 בקרב בסרפאוס שבגדה המ בית של תעלת סואץ. את היומן מצאו בטנק רופ בו שירת כנהג. ברף האחרון, אותו כתב מ בו מצא את מותו, כותב יוסי: "יש חשש לטנק באזור. בהסתערות הרבר המסוכן ביותר ש יופיעו כאן הבזקאים, ואז אנחנו נגורו. שיימצא את היומן הזה מתבקש למסור או למשפחת גרסיאני, רחוב האורנים 51 מ שמריהו. תודה".

אחרי שסיים לכתוב, כך סיפר מאוחר יו מפקד הטנק להוריו של יוסי, עוב בנס חצר המבנה בו נאספו פצועים רבים, ויצא ל הביא מים. הוא חזר לטנק שלו, שעמד ח לאש האויב, אך בדרכו חזרה עם ג'ריקו ח נפגע ונהרג.

כל השנים לא קראה אמו, אסתר, את הו הזה. כל השנים נקראה בין הרצון לשוב ולק את פרטי יומן האחרון של בנה לבין החשש ל ולגעת בחרדה שליוותה את ימיו האחרונ בתחושתו שהוא קרוב לסיום.

"זה היה בשבילי שוק", היא מספרת. האמנו שהוא כתב. הוא לא היה תלמיד מנ במיוחד, לא ילד שאהב לקרוא, לא בלט במק עות ההומניים בבית ספר. בהתחלה, כש הגיע ליריה, מספרת אסתר, דווקא ניסתה ל רוא בו. "ניסיתי ובכיתי, ניסיתי ובכיתי. מ כבר 24 שנים אני שוברת את הראש, לא מפ קה לחשוב מה הביא אותו לכתוב.

"כל השנים אני חושבת מה יוסי הרגיש ברג האחרונים שלו. הוא חשב עלינו, שלא ישוב עבר לנו את היומן, אבל מה עדיף עכשיו, כש מביטה בדפים שכתב, שוב עלות השאלות הא לפני שנה הוקרן בטלוויזיה סרט על מלח יום כיפור. הראו שם טנק בדיוק כמו של ו ואמרו שזה צולם בסרפאוס. יש לי את זה מ לט, אבל אני לא יכולה לראות את זה. הסרט נמצא יחד עם היומן בחדר של יוסי ואני פותחת".

יוסי גרסיאני ד"ל: "הדבר החסוכן ביותר הוא שיופיעו כאן הבזקאים, ואז אנחנו חמורים. מי שימצא את היומן הזה מתבקש למסור אותו למשפחתי"

אסתר גרסיאני: "כל השנים אני חושבת מה יוסי הרגיש בדקעים האחרונים שלו. הוא חשב עלינו, שלא ישכחו להעביר לנו את היומן, אבל מה עוד?"

שבדיוק יצאו מהמכונת כרי לבשר לו על מות בנו.

"לא ידענו, אשתי ואני, שרמי כותב", אומר לי יוסף, שלפני שמונה שנים התאלמן מאשתו מינה. "רק אחרי שנהרג סיפרה לנו הבת הבכורה, סנדרה, שיש שיר פרידה כזה במגירה של רמי. הוצאתי את השיר מהמגירה ונהרגו. רמי היה טוב במקצועות ההומניים, אבל מכאן ועד כתיבה לא זוכר אצלו מכתבים פיוטיים, חיבורים או שירים".

במשך כל השנים, כספר יוסף, לא הוציאו את הדף הזה כרי לקרוא בו. "בהתחלה, כשהבית התמלא בתכרים ומכרים, הוצאנו את השיר ושמו אותו על השולחן בחדר שלו. מי שנכנס קרא. אבל אחרי השבעה הכנסנו את הדף למגירה שלו ושם הוא מונח מאז, עם כל אלומות התמונות.

"גם אחרי שמינה נפטרה לא נברתי ברף הזה שהשאר. קשה לקרוא ולהתחיל לחשוב ולנתח מה עבר לרמי בראש כשכתב את זה. גם עכשיו, שאני רואה אותו, זה בשבילי כאילו לחטט בפצע שבלאו הכי לא הגליד. תמיד יותר קל לי לרבר על רמי מאשר לקרוא את המילים האחרונות שהותיר".

אובדנה מחבריו של רמי, בני אותו מחזור מוד

◀ "הוא תמיד דאג לזולת, לאנשים במצוקה, לחיילים שלו שהיו להם בעיות. זה היה אלון".

"מוחי לא בא לי פתע"

ציון חכמון ביקש שיבי נו שעשה מה שעשה מתוך תחושת חובה. אלון ביקש שימננו את לימודי חב רתו. רמי זוסמן מוחרה רצה לבקש מכולם סליחה. הוא נהרג ב 14 במאי 1974 בתל ענתר שכרמת הגולן, פגז סורי פגע ישירות בעמדה הרעועה בה תפס מחסה יחד עם חברו לפלוגה. בין החפצים שהי

ותיר אחריו נמצאה קינה שחיבר על עצמו ועימה בקשת הסליחה:

"אדם יודע בשקיצו קרב יודע. ויש לו חשק לצי עוק שידע כל העולם ויש חשק ליכול חרש בדי ממה החוכמה העיקר שהיה. שחשב שחי - ובעת הוא נגמר. מותי לא בא לי פתע ולא באחד האדם ידעתי כי קרב רק לפעמים כשי הייתי לבד בין המון אנשים ראיתי אותם חש נים עומדים בחלל ומחכים - בן, אנש אליהם ורק הצעד הראשון יהיה מלווה במדקרת הכאב אחר כך אחיה שייך להם, ועליהם - שלי. "היה שלום, עולם נחמד קטן מצאתי טוב ממוך. פה שקט. פה פוגשים מכרים. פה נמצאים בלי לחיות ולהרגיש. מוכאן אשקף עליכם ואף פעם לא הייתי טוב מכם. סליחה לכולם תודה ולהתראות. בהבנתה שלום".

שלושה חודשים לפני שנהרג רשם את המי לים המצמרדות האלה. גם היום כשאביו, יוסף, אווזו בירו את הדף המצוהב עם כתב היר של בנו, וועדת לו היר. למרות שהלפ 24 שנים מאז אותו בוקר בו ירד לסיבוב קניות, צער בשביל היורד מהבית וקלט בעיניו את האנשים במדים

